

Jadid Ma'rifatparvarlarining Ilmiy Merosini O'rganish Va Undan Ta'lim-Tarbiya Jarayonida Foydalanish

Mehribo Jumayeva Abduvohitovna

Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jadid ma'rifatparvarlarining ilmiy merosini o'rganish va undan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish haqida so'z yuritiladi. Maqolada, shuningdek, Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlari: Jadidlar, milliy qadriyatlar va urf-odatlar, barkamol avlod, mustaqillik, "Turkiy guliston yoxud axloq".

Kirish. Avvalo, mustaqillik bizga o'z taqdirimiz va hayotimizga egalik qilish huquqini berdi. Bu esa o'z kelajagimizning bunyodkori o'zimiz deganidir. Barchamizga ma'lumki, mustaqillikdek oliy ne'matga erishganimizdan so'ng, muqaddas an'ana va milliy qadriyatlarimizga tayanib yashay olish huquqiga ham erishdik. Mustaqillikdan oldin bo'lsa, o'zligimizni anglashimiz bilan bir qatorda an'ana va qadriyatlar asosida hayot kechirishimizga yo'l qo'yilmagan, vaholanki milliy urf-odat va an'analarsiz millat – millat bo'lmaydi. O'sha davrlarda Navro'z, ramazon, qurbon hayiti va boshqa shu kabi bir qator muqaddas sanalgan milliy bayramlarimiz taqiqlangan edi. O'tmishimiz tarixini, shuningdek, unda o'tgan Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Bahouddin Naqshband, Najmiddin Kubro, Amir Temur kabi buyuk bobokalonlarimiz, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy kabi jadidchilarimizning nomlarini xalqimiz xotirasidan o'chirib tashlashga, umuman olganda "Tarixi bo'lmagan xalqning, kelajagi ham bo'lmaydi" degan fikr asosida o'zbek millati o'tmishini tarix zarvaraqlaridan butunlay o'chirib tashlashga harakat qilinadi.

Har qanday davlat birinchi navbatda o'zining yuksak madaniyati hamda ma'naviyati bilan kuchlidir. Bunda qadriyatlarimiz, urf-odat va an'analarni o'sib kelayotgan yosh avlod ongiga singdirish, ularni milliy ruhda tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Aytib o'tish joizki, mustaqillikdan keyin bir qator bayramlarni nishonlash yurtimizda an'anaga aylanishi millatimiz tarixida yangi davrning boshlanishiga zamin yaratdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonining oldida turgan dolzarb vazifalardan biri barkamol shaxs tarbiyasida milliy qadriyatlar va urf-odatlardan foydalanishdir. Ayni paytda, yurtimizda ma'nan yetuk hamda barkamol bo'lgan shaxsni voyaga yetkazish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Bu xususda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning: "O'zbekiston millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida o'z an'analarga doimo sodiq bo'lib, bu yo'ldan hech qachon og'ishmasdan ilgari boradi. Biz bugun ko'p millatli xalqimizga, barchamizning umidimiz va suyanchimiz bo'lgan yoshlarimizga ishonib, marrani katta olmoqdamiz. Aziz farzandlarimiz, nabiralarimiz baxtini, kamolini o'ylab, el-yurtimizning xalqimizning yorug' kelajagini ko'zlab, oldimizga ulkan vazifalar qo'yimoqdamiz. Niyati ulug' xalqning – ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi", - degan jumllarini keltirib o'tishimiz o'rinli deb o'ylayman. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyat va an'analarning ahamiyati katta bo'lib, ular tarbiya jarayonida eng ta'sirchan qurol vazifasini bajaradi desak noo'rin bo'lmaydi.

Bilamizki, jamiyat yoshlar ongida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirmasdan yoxud mustahkamlamasdan turib o'z istiqboliga erisha olmaydi, shuningdek har bir davlat o'sib kelayotgan kelajak avlodni o'z milliy qadriyatlari, an'ana va urf-odatlarini negizida tarbiyalashi uchun o'z taqdirini o'zi belgilash huquqiga ya'ni mustaqillikka erishgan bo'lishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Jamiyatning har bir fuqarosi XXI asr bo'sag'asida turar ekan, ortda qolgan yillar qadrini baholashga va kelajak hayotining turli jabhalarini belgilab olishga urinishi tabiiydir. Jumladan, ta'lim sohasida faoliyat ko'rsatayotganlar ham bundan mustasno emas. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan – kunga kuchayib bormoqda, buning sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda tinglovchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning bu rivojlanishi shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishga sharoit yaratadi va shu bilan ta'lim jarayonida tinglovchi asosiy o'rin egallaydi. Hozirgi kunda ham o'tgan asrimizda ham ta'lim jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilgan. Jumladan, Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asarini oladigan bo'lsak, unda zamonaviy pedagog yetishtirish, yangi darsliklarni yaratish va ta'lim uslublari, ko'nikmalari uchun yangi majmualar yaratish keng o'rin olganligini ko'rishimiz mumkin. Hatto adib bu asari xususida “Men bu asari nochinozimning birinchi maktablarimizning ta'lim berma ila barobar ulug' adabiyot muhoblari, axloq havaskorlarining anzori oliylariga taqdim qildim” deya aytib o'tgan. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, barkamol va har tomonlama salohiyatli yoshlarga ta'lim va tarbiya berish masalasi har bir muallif asarining bosh g'oyasi sanaladi. Ta'lim va tarbiya esa hayotning eng muhim tayanchi hisoblanadi. Abdulla Avloniy tarbiyaning doirasini keng ma'noda tushunadi. Uni birgina axloq bilan chegaralab qo'ymaydi. U birinchi navbatda bolaning sog'ligi haqida g'amxo'rlik qilish lozimligini uqtiradi. Shu jumladan 1913-yilda Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari bosildi. 1917-yilda esa ikkinchi marotaba nashr etildi. Kitob maktablarning yuqori sinf o'quvchilari uchun yozilgan. Lekin asrimiz boshlaridagi o'zbek jadid ma'rifatchiligining noyob hodisalaridan bo'lgan bu asarning ahamiyati faqat maktab doirasi bilan cheklanmadi. U adabiyot va axloq havaskorlari uchun ham qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Asarda insonlarni “yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlikdan qaytaruvchi bir ilm”- axloq haqida fikr yuritiladi. Axloq bu- xulqlar majmui. Xulq esa, ezgulik yoxud razillikning muayyan bir insonda namoyon bo'lish shakli. Binobarin, har bir xulq ezgulik va olijanoblikning yoki razillik badbinlikning timsoli. Shu jihatdan kishida xulqning u yoki bu jihati o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Ularning shakllanishi uchun ma'lum bir sharoit, tarbiya kerak. Kishilar tug'ilishidan yomon bo'lib tug'ilmaydilar. Ularni muayyan sharoit yomon qiladi. Demak, hamma narsa tarbiyaga bog'liq. Tarbiya tug'ilgan kundan boshlanadi va umrning oxiriga qadar davom etadi. U ikki bosqichdan – oila va maktab tarbiyasidan tashkil topgan. Avloniy tarbiya doirasini keng tushunadi. Uni birgina axloq bilan chegaralab qo'ymaydi. “Sog' tanda sog'lom aql” degan naqlning bejiz emasligini yaxshi biladi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani ta'limdan ajratib bo'lmaydi - bu sharqona qarash sharqona hayot falsafasidir. Shu jumladan, avval madrasada jadid va domlalar ta'lim va tarbiyani uzviy bergan bo'lsa endi bu maktabda ham o'z o'rnini topgan. Chunki maktab milliy madaniyat, milliy urf-odatlar va qadriyatlarimiz asosini o'rgatadigan asosiy maskandir. Madrasalarda jadidlar o'z faoliyati darajasidan kelib chiqqan holda o'quvchilarga ilm o'rgatganlar. Jadidlar o'z asarlarida ilm agar jamiyat manfaatiga xizmat qilmasa, xalq farovonligi yo'lida qo'llanmasa, u o'likdir degan fikrni aytgan. Shuning uchun ular yoshlarni ilm olishga, uning sirlarini bilishga, hodislar mohiyatini yechishga, kitob mutolaa qilishga chaqiradi. Har tomonlama yetuk insonni tarbiyalash, yomonlikdan qaytarib, yaxshilikka chorlash bevosita va bilvosita ta'lim-tarbiyaga bog'liq. Uning yuqorida ta'kidlab o'tgan asarida tarbiyani ilmni targ'ib qiladi. Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g'oyat oliy, muqaddas bir fazilatdir. Zeroki, ilm bizga o'z ahvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko'rsatur. Ilmsiz inson mevasiz daraxt kabidir” - Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki, jadid ma'rifatparvarlari inson qadrini ijtimoiy muhit, oilaning o'rnini, “Badan tarbiyasi”

sog'lom insonni tarbiyalash, "Fikr tarbiyasi" tafakkurni rivojlantirish, fikrlashga o'rgatish, "Axloq tarbiyasi" – yaxshi xulq va odatlarni tarkib toptirish kabi masalalarga e'tibor qaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Abdulla Avloniy. Tanlanga asarlar. 2-jild. "Turkiy guliston yoxud axloq", - T, Ma'naviyat, 2006.
2. Zunnunova A. Pedagogika tarixi, - T, ; Sharq, 2004.
3. Qosimov. B Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti, -2004, -T, ; Ma'naviyat.
4. Abdulaziz, A. (2018). Jadid ma'rifatparvarlik nazariyasi. Toshkent: Fan va ta'lim.
5. Амонов М. Н. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВО В БНСР // Экономика и социум. – 2023. – №. 3-2 (106). – С. 424-427.
6. Olimov S. S., Jumaeva M. A. Directions for Preparing Future Teachers for Innovative Activities Based on a Creative Approach // Telematique. – 2023. – Т. 22. – №. 01. – С. 709-718.
7. Жумаева М. А. Интерактивное обучение-гарантия качества // Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-3. – С. 66.
8. ABDUVOKHITOVNA D. M. Fundamentals of the Implementation of Pedagogical Innovations // JournalNX. – Т. 6. – №. 05. – С. 209-211.
9. ABDUVOKHITOVNA D. M. Preparing Future Teachers in a Creative Approach for Teaching // JournalNX. – Т. 6. – №. 05. – С. 203-208.
10. Жумаева М. А. ПЕДАГОГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИНГ ФУНКЦИЯЛАРИ // PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 74-78.
11. Jumaeva M. INNOVATIVE CHANGE IN THE NATIONAL ECONOMY IS THE KEY TO INNOVATION IN ALL AREAS // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
12. Jumaeva M. БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИНГ АҲАМИЯТИ // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
13. Jumaeva M. ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
14. Жураев Б. SHARQDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAYDONGA KELISHI VA RIVOJLANISHI // Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/2. – С. 343-350.
15. Davronov I. E., Jurayev B. T. Pedagogik va psixologik fanlarni o'qitish metodikasi // B., Durdona nashriyoti. – 2019.
16. Саидназарова Г. Б. Навык педагогического влияния // Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-3 (91). – С. 80-81.
17. Саидназарова Г. Б. К. ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА // Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 10 (135). – С. 37-40.